

УДК 911.3

Лобань Олена Олександрівна,
Копачинська Галина Василівна,
кандидат географічних наук (науковий
керівник)

Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна,
e-mail: elvie483@gmail.com

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Мета. Проаналізувати сучасний стан та перспективи розвитку міжнародного туризму в Україні.

Методи. У процесі написання статті було використано методи аналізу та синтезу, графічний, статистичний, порівняння, описовий, узагальнення, системний.

Результати. Здійснено аналіз сучасного стану розвитку міжнародного туризму в Україні з урахуванням основних його показників. Окреслено перспективи розвитку міжнародного туризму у державі.

Наукова новизна. У статті узагальнено і проаналізовано наявні дослідження та найновіші статистичні дані, на основі цього подано актуальну характеристику сучасного стану розвитку міжнародного туризму в Україні.

Практична значимість. У зв'язку із системною кризою в Україні, яка вплинула на туристичну сферу, важливим завданням сьогодення є нарощення міжнародного туристичного потенціалу держави, що неможливо без детального аналізу сучасного розвитку міжнародного туризму. Результати дослідження можуть бути використані у діяльності вищих навчальних закладів України, які займаються підготовкою кадрів для національної туристської індустрії.

Ключові слова: міжнародний туризм, в'їзний туризм, виїзний туризм, туризм в Україні, міжнародні туристичні потоки.

УДК 911.3

Лобань Елена Александровна,
Копачинская Галина Васильевна,
кандидат географических наук(научный
руководитель)

Восточноевропейский национальный университет
имени Леси Украинки, г. Луцьк, Украина,
e-mail: elvie483@gmail.com

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ТУРИЗМА В УКРАИНЕ

Цель. Проанализировать современное состояние и перспективы развития международного туризма в Украине.

Методы. В процессе написания статьи было использовано методы анализа и синтеза, графический, статистический, сравнительный описательный, обобщения, системный.

Результаты. Совершен анализ современного состояния международного туризма в Украине при учете его основных показателей. Очерчены перспективы развития международного туризма в государстве.

Научная новизна. В статье обобщены и проанализированы существующие исследования и новейшие статистические данные, на основе этого подана характеристика современного состояния развития международного туризма в Украине.

Практическая значимость. В связи с системным кризисом в Украине, который повлиял на туристическую сферу, важным заданием на сегодня является наращивание туристического потенциала страны, что невозможно без детального анализа современного состояния развития международного туризма. Результаты исследования могут быть использованы в высших учебных заведениях, занимающихся подготовкой кадров для туристической индустрии.

Ключевые слова: международный туризм, въездной туризм, выездной туризм, туризм в Украине, международные туристические потоки.

UDC 911.3

*Loban Olena Oleksandrivna,
Kopachinskaya Galina Vasylyvna,*
Candidate of Geographical Sciences
(supervisor)

Lesya Ukrainka Eastern European
National University Lutsk, Ukraine, e-
mail: elvie483@gmail.com

CURRENT STATE AND PERSPECTIVES OF INTERNATIONAL TOURISM DEVELOPMENT IN UKRAINE

Goal. To analyze the current state and perspectives of international tourism development in Ukraine.

Methods. In the research such methods were used: analysis, synthesis, graphical, statistical, comparative, description, generalization, systemic.

Results. The current state of international tourism development in Ukraine including main indicators is analyzed. The international tourism development perspectives are defined.

Scientific novelty. The generalization and analysis of existing researches and the newest statistics is made. On the basis of this the complex characteristic of current state of international tourism development in Ukraine is given.

Practical significance. As a result of the system crisis in Ukraine which effected the tourism, the important task up to date is to raise the country touristic potential, which is unavailable without detailed analysis of current state of international tourism development. The results of research may be implied in high educational establishments, providing trainings on tourism specialty.

Keywords: international tourism, inbound tourism, outbound tourism, tourism in Ukraine, international tourist flows.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі розвиток міжнародного туризму сприяє притоку інвестиції, розвитку інфраструктури та загальному економічному росту держави. В умовах системної кризи, політичної та економічної нестабільності в Україні, розвиток міжнародного туризму значно послабився. Важливим завданням сьогодення є нарощення міжнародного туристичного потенціалу держави, в той час, як вивчення і аналіз сучасного стану та перспектив розвитку міжнародного туризму сприятиме цьому.

Туристична сфера є однією із найпрогресивніших та найперспективніших локомотивів економік держав. У світі, в середньому, станом на 2013 р. частка туризму у ВВП становила 9 %, проте в Україні вона займала лише 2,3 % [6]. Системна криза ще більше поглибила проблеми у туристичній галузі, що зумовлює необхідність вивчення

сучасного стану міжнародного туризму в Україні, а також аналіз можливих шляхів його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями розвитку міжнародного туризму в Україні займалися В. Ф. Кифяк, Н. Н. Коцан, Н. П. Луцишин, П. В. Луцишин, О. О. Любіцева, М.П. Мальська, В. О. Патійчук, І. Г. Смирнов, Л. М. Устименко, В. В. Худо, В. В. Ядошук та інші.

Мета статті – вивчити стан та перспективи розвитку міжнародного туризму в Україні за 2013-2016 рр.

Виклад основного матеріалу. Міжнародний туризм – цілеспрямована діяльність, пов'язана з наданням послуг іноземним туристам на території держави, яка їх приймає (в'їзний туризм) і громадянам країни постійного проживання, котрі мандрують за її межами (виїзний туризм) [4]. Стан міжнародного туризму оцінюється за багатьма показниками, проте для комплексного аналізу сучасного стану розвитку міжнародного туризму в Україні доцільним вважається використання наступних показників: частка туризму у ВВП, динаміка в'їзних та виїзних туристичних потоків, мотивації туристичних подорожей, географічна структура міжнародного туризму.

Одним з найважливіших показників розвитку туризму в державі є його частка у структурі ВВП, що зображено на рисунку 1.

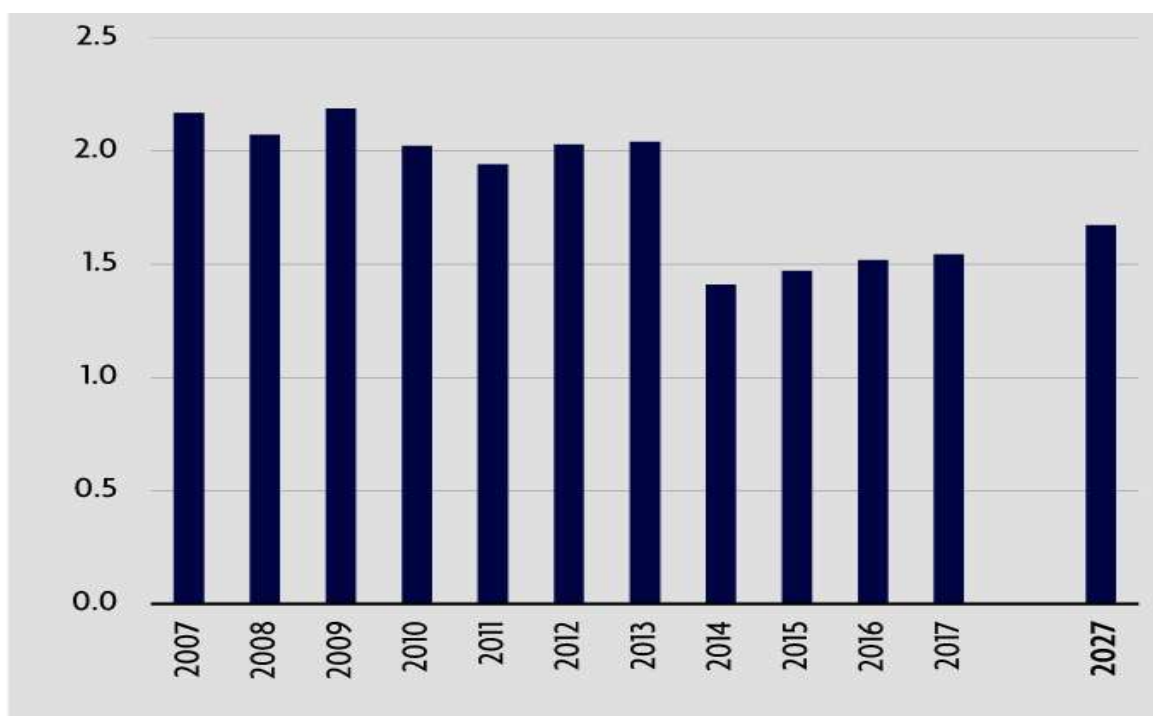

Рис. 1 Частка туризму у ВВП України за 2007 – 2017 рр., % [6]

Можна зробити висновок, що системна криза негативно вплинула на розвиток міжнародного туризму в Україні, адже у 2014 р. частка туризму

у ВВП впала нижче позначки 1,5 %, порівняно із 2,3 % у 2013 р. Проте, з 2015 р. ситуація почала стабілізуватися, а у 2016 р. загальний внесок туризму у ВВП становив 5,6 % (128,5 млрд. грн.).

Очікується, що він виросте на 3,4 % (132,9 млрд. грн.) у 2017 р. Аналітиками прогнозується, що до 2027 р. відбудеться зростання частки міжнародного туризму у структурі ВВП до 6,2 % (177.4 млрд. грн.). [6]

Особливо гостро погіршення соціально-економічної та суспільно-політичної ситуації в країні позначилося на структурі міжнародного в'їзного туризму (рис. 2). У 2013 р. Україну відвідало 25,7 млн. осіб з туристичною метою, це найвищий показник за останні роки і починаючи з 2014 р. відбувається різкий спад у відвідуванні держави іноземними туристами. Негативну динаміку в'їзного туризму спостерігаємо на діаграмі. При цьому у 2015 р., у порівнянні із 2014 р., в'їхало на 0,2 млн. осіб (1,3 %) менше. Проте, за даними Адміністрації Держприкордонслужби, у 2016 р. до України в'їхало 13,6 млн. туристів, що на 5,6 % більше, ніж у 2015 р.

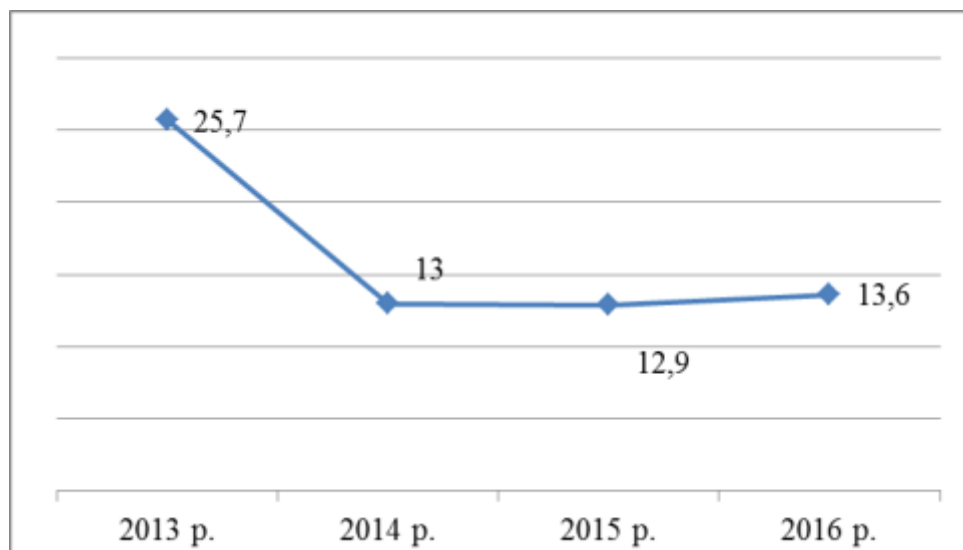

Рис. 2 Динаміка в'їзду іноземних туристів в Україну за 2013 – 2016 рр.
(млн. осіб)[3]

Як видно з рисунка 2, пік кризи міжнародного в'їзного туризму в Україні припав на 2014 р., в подальші ж роки ситуація почала дещо поліпшуватися. За даними Ради з подорожей та туризму, у 2017 р. число іноземних туристів наблизиться до 15 млн. осіб, а до 2027 р. число міжнародних туристських прибуттів, складе 22,3 млн. осіб [6]. Не зважаючи на негативні показники за 2014 – 2015 рр., у майбутньому розвиток туризму пришвидшиться. Що, у свою чергу, позитивно вплине на стан розвитку туристичної сфери держави.

Щодо географічної структури в'їзного туризму, то її динаміка неоднозначна. Основна маса туристів до України прибуває з 7 країн: Молдови, Білорусі, Росії, Угорщини, Польщі, Румунії та Словаччини (табл.

1). З більшості держав туристичні потоки мають позитивну динаміку. Проте, з Молдови, Білорусі та Словаччини у 2016 р. прибуло менше туристів, аніж у 2015 р. Загалом, кількість прибуттів іноземних туристів зростає, наприклад, з Великобританії прибуло туристів на 28,4 % більше, ніж у 2015 р., а з США – більше на 27,4 %. Значно зросли туристичні потоки з Ізраїлю (на 45,1 %) та Туреччини (на 44,7 %).

Табл. 1

Найбільші країни-постачальники іноземних туристів до України за 2014-2016 рр. [3]

Назва країни	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Частка, %	Приріст 2015-2016 рр.	
					осіб	%, рази
Молдова	4587265	4739590	4474151	32,9	-265439	↓ 5,6 %
Білорусь	1606094	1898539	1827751	13,4	-70788	↓ 3,7 %
Росія	2438335	1320988	1542631	11,3	221643	↑ 16,8 %
Угорщина	877378	1072080	1271173	9,3	199093	↑ 18,6 %
Польща	1132078	1156907	1195089	8,8	38182	↑ 3,3 %
Румунія	585019	765010	775823	5,7	10813	↑ 1,4 %
Словаччина	417401	413176	410732	3,0	-2444	↓ 0,6 %

Так, можна констатувати, що основний об'єм туристів до України прямує з Молдови, Білорусі, Росії, Угорщини, Польщі, Румунії та Словаччини (рис. 3). Такі показники свідчать, з одного боку, про те, що все ще найбільший інтерес до України проявляють країни колишнього соціалістичного табору, а з іншого, – що з боку західних держав зацікавленість в Україні, як туристичній дестинації, зростає.

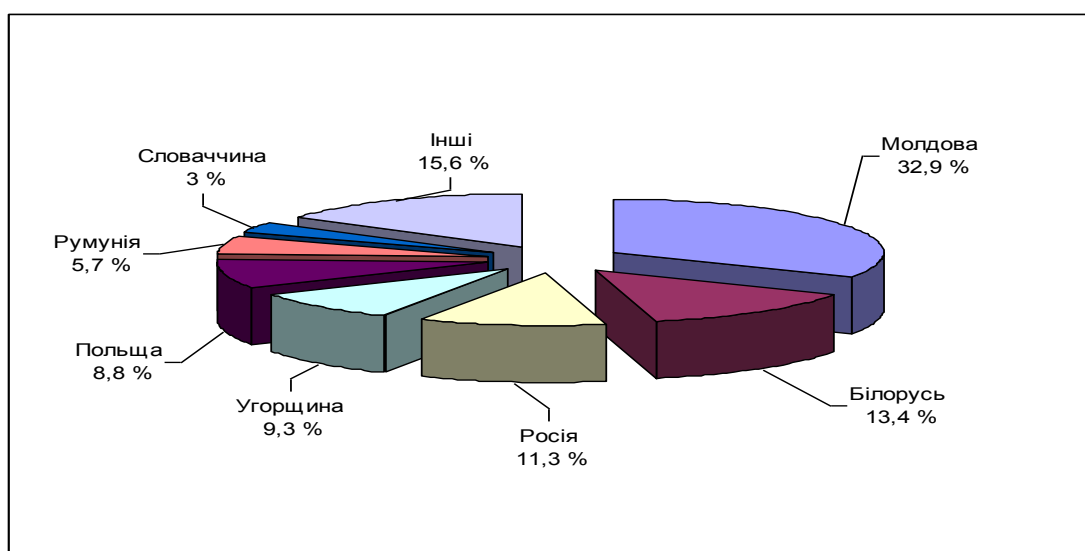

Рис. 3 Розподіл за країнами чисельності іноземних громадян, які відвідали Україну у 2016 р. [3]

Важливою характеристикою стану розвитку міжнародного туризму є мотивація туристичного потоку. Вона показує реальні причини прибуття

туристів до України, та, відповідно, виїзду за її межі. Завдяки цьому показнику, можна з'ясувати, для чого конкретно здійснювалась та чи інша подорож. Адміністрація Держприкордонслужби виділяє декілька мотивацій туристичних поїздок: службова, ділова, туризм, приватна, навчання, релігійна, культурний та спортивний обмін та ін. Статистика показує, що найбільше іноземних громадян прибуває на територію України із приватною метою (74,3 % у 2014 р.). У 2016 р. 95,3 % іноземних громадян прибули до України з приватною метою, що на 12,5 % більше ніж у 2015 р. (89,4 %). Також, важливо зазначити, що кількість прибуттів з метою власне туризму за 2015-2016 рр. зросла на 25,3 % (табл. 2).

Це означає, що Україна стає привабливим туристичним напрямком для власне туристів, таким чином, зростає попит на туристичні послуги закладів харчування та різноманітних готелів, баз відпочинку, санаторіїв та пансіонатів, що, у свою чергу, однозначно позитивно впливає на розвиток міжнародного туризму в Україні.

Табл. 2

*Мотивація туристичних поїздок іноземних громадян до України
у 2014 - 2016 рр. [3]*

Мета	2014 р.		2015 р.		2016 р.		Приріст 2016/2015 рр.
	Осіб	Частка, %	Осіб	Частка, %	Осіб	Частка, %	
службова	46085	0,4	40479	0,3	33007	0,2	↓ 18,5%
ділова	2556	0,0	615	0,0	195	0,0	↓ 3,2 рази
туризм	146804	1,1	137906	1,1	172848	1,3	↑ 25,3 %
приватна	9696854	74,3	11525239	89,4	12963324	95,3	↑ 12,5 %
навчання	1109	0,0	101	0,0	2087	0,0	↑ 20,7 рази
релігійна	1942	0,0	5431	0,0	5501	0,0	↑ 1,3 %
культурний та спортивний обмін	494	0,0	17	0,0	6108	0,0	↑ 359,3 рази
транзит	341709	2,6	461638	3,6	266564	2,0	↓ 42,3%
інша	2811585	21,5	714805	5,5	156282	1,1	↓ 4,6 рази
Всього:	13049138	100	12886231	100	13605916	100	↑ 5,6%

Говорячи про виїзний міжнародний туризм, варто зазначити, що його показники перебувають у дещо кращому стані, ніж при в'їзному туризмі.

Важливо, що найменший потік виїзних туристів з України спостерігався у 2014 р., що пов'язується із загальним погіршенням соціально-економічної та суспільно-політичної ситуації в країні, значною інфляцією та знеціненням національної валюти, та, як наслідок, зниженням якості життя населення.

Проте, у 2016 р. динаміка виїзду громадян України закордон поліпшилася та досягла до кризового рівня. За даними Адміністрації Держприкордонслужби у 2010 р. кількість виїздів українців за межі держави складала 17, 2 млн. осіб, а у 2013 р. – 23,8 млн. осіб. Протягом

2016 р. здійснили подорожі за кордон 24,7 млн. українських туристів, що на 6,5 % більше, ніж у 2015 р. (рис. 4).

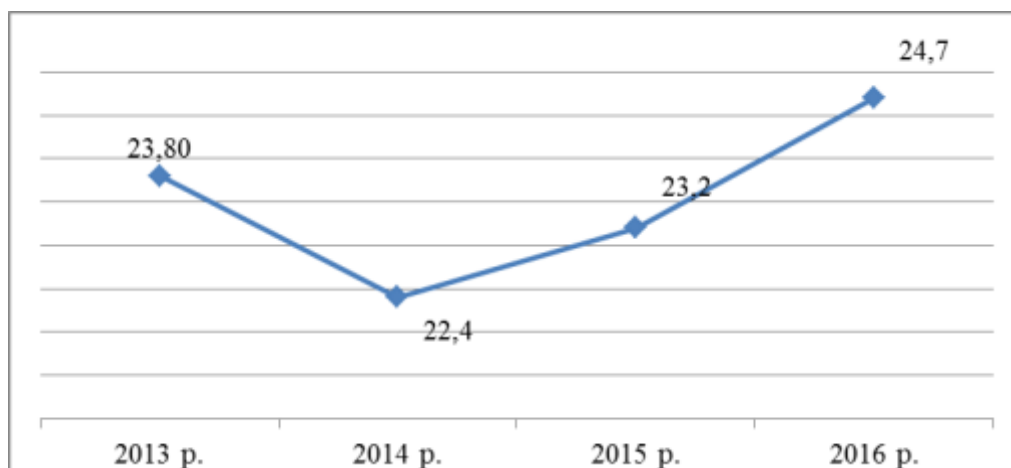

Рис. 4 Динаміка виїзного туризму в Україні протягом 2013 – 2016 рр., млн. осіб [3]

Географічна структура туристичних потоків з України майже дзеркальна до географічної структури туристичних потоків на територію держави. Так, найбільше людей здійснило подорожі до Польщі (41 %), на другому місці – Росія (15,6 %), далі йде відповідно Угорщина, Молдова, Білорусь, Туреччина (рис. 5).

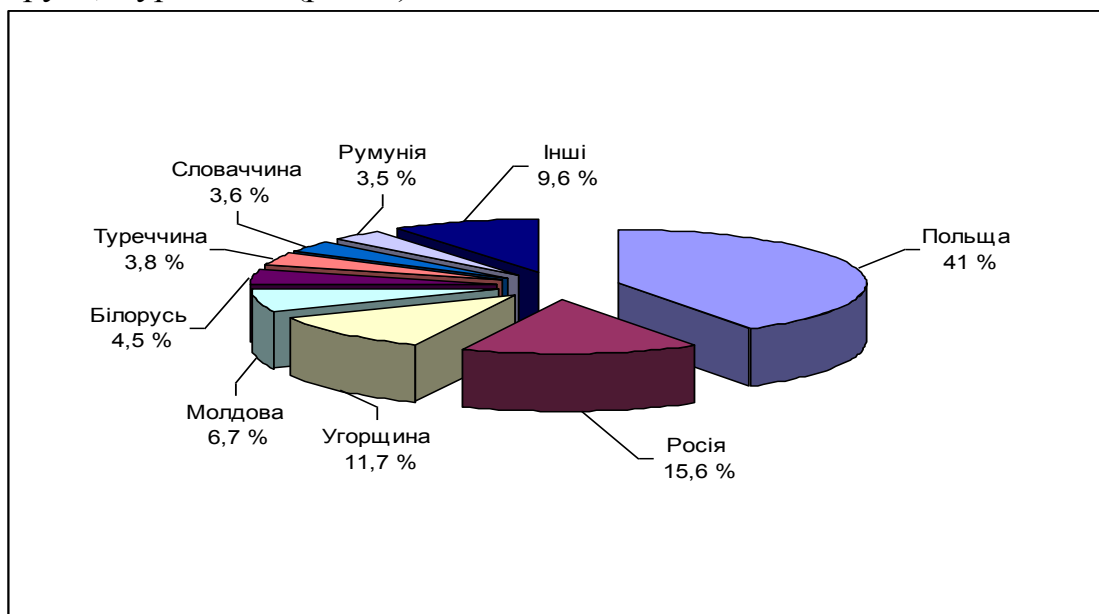

Рис. 5 Розподіл чисельності громадян України за країнами, до яких вони подорожували у 2016 р. [3]

Загалом приріст виїздів українських громадян закордон зріс на 6,5 % порівняно з минулими роками (табл. 3).

Табл. 3

Найбільші країни-реципієнти українських туристів за 2014-2016 рр. [3]

Назва країни	2014 р., осіб	2015 р., осіб	2016 р., осіб	Частка, %	Приріст 2016/2015 рр.	
					осіб	% / рази
Польща	7657021	9505713	10111086	41,0	605373	↑ 6,4 %
Росія	4671321	4110019	3859820	15,6	-250199	↓ 6,1 %
Угорщина	2152512	2442101	2893370	11,7	451269	↑ 18,5 %
Молдова	2421169	1727308	1655775	6,7	-71533	↓ 4,1 %
Білорусь	1538160	1325546	1114457	4,5	-211089	↓ 15,9 %
Туреччина	450549	510537	930657	3,8	420120	↑ 1,8 рази
Словаччина	656102	755248	886120	3,6	130872	↑ 17,3 %
Румунія	522350	678700	857728	3,5	179028	↑ 26,4 %

Необхідно зазначити, що з більшістю країн присутній додатній приріст, хоча до багатьох країн туристи почали прибувати значно менше. Наприклад, кількість українських туристів до Росії зменшилася приблизно на 250 тис. осіб і на 6,4 % відповідно. З іншого боку, туристичні потоки до таких країн, як Польща, Угорщина, Туреччина, Словаччина та Румунія значно зросли. Об'єктивно, що така ситуація пов'язана із конфліктом на Сході України та анексією Криму. Відповідно, Польща дещо замінила Росію у структурі туристичних потоків, інші країни європейського союзу також стали популярнішими.

Протягом 2016 р. 98,5 % українських громадян подорожували до країн світу з приватною метою, що на 6,6 % більше ніж у 2015 р. Зазнали приросту також і подорожі з метою власне туризму, цей показник збільшився на 8,7 % порівняно із 2014 р. Динаміка подорожей зі службовою метою, навпаки пішла на спад, втративши 15,7 % порівняно з 2015 р. (табл. 4). Так, збільшення подорожей з метою власне туризму є позитивною тенденцією і свідчить про відновлення та зростання інтересу українців до закордонних подорожей та можливостей здійснювати такі подорожі. Можна відмітити, що це свідчить про вихід із кризи сфери виїзного туризму у державі та поліпшення загальної соціально-економічної ситуації в Україні.

Табл. 4

Мотивація виїзного туристичного потоку з України у 2014 – 2016 рр. [3]

Мета	2014 р.	2015 р.	Приріст 2015/2014 рр.	2016 р.		Приріст 2016/2015 рр.
	Осіб	Осіб		Осіб	Частка, %	
службова	170720	185170	↑ 8,5 %	156157	0,6	↓ 15,7 %
туризм	201541	206598	↑ 2,5 %	224646	0,9	↑ 8,7 %
приватна	22065410	22779483	↑ 3,2 %	24287430	98,5	↑ 6,6 %
Всього:	22437671	23171251	↑ 3,3 %	24668233	100	↑ 6,5 %

З наведених вище показників можна зробити висновок, що сучасний рівень розвитку туризму в Україні характеризується певною неоднозначністю. Системна криза в державі вплинула на усі сфери суспільної діяльності і не оминула туристичну.

Так, за наведеними вище показниками, пік кризи міжнародного туризму припав на 2014-2015 рр., але уже з 2016 р. спостерігаються позитивні тенденції і позитивна динаміка за кількісними та якісними показниками. Прогнозується відновлення зростання туристичної сфери України близько докризового рівня. Це створює передумови для досягнення значного рівня розвитку міжнародного туризму в державі. Перспективно держава може стати туристичним лідером у регіоні, а також вийти на світовий рівень. Не зважаючи на те, що атракційність України для іноземних туристів пояснюється наявністю усіх туристичних ресурсів: природно-рекреаційних, історико-культурних та соціально-економічних, таких як транспортна, готельна, харчова, інформаційна, соціальна інфраструктура, наявні проблеми заважають розвитку туризму. Так, бачимо, що загальна проблема – це недостатній розвиток туризму в Україні. Це підтверджується низькою часткою його у ВВП, порівняно невисоким рівнем прибуттів іноземних туристів, низькою якістю туристичних послуг. Значні перспективи відкриваються перед Україною за умови вирішення проблем комплексного розвитку сфери туризму, а саме:

- модернізації туристичної інфраструктури;
- забезпечення належної якості туристичних та курортних послуг;
- ефективного використання наявного туристичного потенціалу.

У результаті цього можливе створення конкурентоспроможного національного туристичного продукту, забезпечення на цій основі сприятливих умов для перерозподілу міжнародних туристичних потоків на користь України та сталого соціально-економічного розвитку регіонів і держави в цілому [2]. Відповідно, підвищиться атракційність України для іноземних туристів, що призведе до збільшення в'їзних туристичних потоків, також, підвищиться можливість громадян України до здійснення туристичних поїздок закордон. Це сприятиме становленню України як регіонального туристичного лідера, а в подальшому, можливе набуття нею значення світового туристичного центру.

Висновки та напрямки подальших розвідок. Оцінюючи кількісні та якісні показники сучасного розвитку туризму в Україні, можна констатувати певні закономірності та тенденції. Але, в цілому ситуація неоднозначна. Так, найнижчого рівня розвитку туристична сфера держави набула у 2014 – 2015 рр. за всіма показниками. Проте, у наступні роки ситуація почала стабілізуватися і навіть прослідковується тенденція до її росту. Стала поліпшуватися динаміка виїзного туризму: громадяни України здійснили 23,8 млн. виїздів за межі держави у 2013 р., а у 2016 р. уже 24,7 млн. Натомість, кількість прибуттів іноземних громадян поліпшилася не суттєво, у 2013 р. було здійснено 25,7 млн. прибуттів, у 2015 р. – 12,9 млн., а в 2016 – 13,6 млн., тобто докризовий рівень не відновлено, але є зміни в позитивний бік. Основний міжнародний туристичний обіг України відбувається з такими країнами: Молдова, Білорусь, Росія, Польща, Угорщина, Румунія, Словаччина, Туреччина.

Більшість туристичних поїздок на територію України відбувається з приватною метою (95,3 % у 2016 р.), така ж мотивація є основною для виїзного міжнародного туризму (98,5 % у 2016 р.). Загалом, згідно досліджень Всесвітньої Ради з подорожей і туризму, прогнозується відновлення росту туристичної галузі в Україні.

За умови вирішення комплексних проблем туристичного сектору, перспективним видається реалізація туристичного потенціалу у повній мірі. Також перспективним є набуття статусу туристичного лідера регіонального та світового рівнів. У подальших дослідженнях доцільним є детальніше вивчення впливу системної кризи на розвиток туристичної сфери у державі та особливостей розвитку міжнародного туризму в ній.

Список використаних джерел

1. Ангелко І. В. Сучасний стан та перспективи розвитку туристичної галузі в Україні / І. В. Ангелко // Український соціум. – 2014. – № 2. – С. 71-79.
2. Бондаренко М. П. Туристичний сектор економіки України : реалії та перспективи / М. П. Бондаренко // Економіка і прогнозування. – 2011. – №1. – С.104-119.
3. Департамент туризму та курортів. Офіційний сайт. – Режим доступу : [http : //www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=4268f55c-fec7-4d63-b4d3-1a0311a7297b&tag=Turizm](http://www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=4268f55c-fec7-4d63-b4d3-1a0311a7297b&tag=Turizm)
4. Мальська М. П. Міжнародний туризм і сфера послуг / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк // Міжнародний туризм і сфера послуг. – К. : 2008. – 661 с.
5. Письменний О. А. Аналіз ринку міжнародного туризму України / О. А. Бондаренко // Економічний аналіз : зб. наук. праць. – 2014. – Том 15. – №1. – С.144-153.
6. Travel and Tourism Economic impact 2017 Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https : //www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2017/ukraine2017.pdf](https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2017/ukraine2017.pdf)
7. UNWTO Tourism Highlights, 2016 Edition. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http : //www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418145](http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418145)

Список использованных источников

1. Ангелко И. В. Современное состояние и перспективы развития туристической отрасли в Украине / И. В. Ангелко // Украинский социум. - 2014. – № 2. – С. 71-79.
2. Бондаренко М. П. Туристический сектор экономики Украины: реалии и перспективы / М. П. Бондаренко // Экономика и прогнозирования. – 2011. – №1. – С.104-119.
3. Департамент туризма и курортов. Официальный сайт. – Режим доступа : [http : //www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=4268f55c-fec7-4d63-b4d3-1a0311a7297b&tag=Turizm](http://www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=4268f55c-fec7-4d63-b4d3-1a0311a7297b&tag=Turizm)
4. Мальская М. П. Международный туризм и сфера услуг / М. П. Мальская, Н. В. Антонюк // Международный туризм и сфера услуг. – М.: 2008. – 661 с.
5. Письменный А. А. Анализ рынка международного туризма Украины / А. А. Бондаренко // Экономический анализ: сб. наук. трудов. – 2014. – Том 15. – №1. – С.144-153.
6. Travel and Tourism Economic impact 2017 Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступа : [https : //www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2017/ukraine2017.pdf](https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2017/ukraine2017.pdf)
7. UNWTO Tourism Highlights, 2016 Edition. [Електронний ресурс]. – Режим доступа : [http : //www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418145](http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418145)

References

1. Anhelko I. V. Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku turystychnoi haluzi v Ukraini / I. V. Anhelko // *Ukrainskyi sotsium*. – 2014. – № 2. – S. 71-79.
2. Bondarenko M. P. Turystychnyi sektor ekonomiky Ukrainy : realii ta perspektyvy / M. P. Bondarenko // *Ekonomika i prohnozuvannia*. – 2011. – №1. – S.104-119.
3. Departament turyzmu ta kurortiv. Official site. [Electronic resource] – Access : [http : //www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=4268f55c-fec7-4d63-b4d3-1a0311a7297b&tag=Turizm](http://www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=4268f55c-fec7-4d63-b4d3-1a0311a7297b&tag=Turizm)
4. Malska M. P. Mizhnarodnyi turyzm i sfera posluh / M. P. Malska, N. V. Antoniuk // *Mizhnarodnyi turyzm i sfera posluh*. – K. : 2008. – 661 s. Pysmennyi O. A. Analiz rynku mizhnarodnoho turyzmu Ukrainy / O. A. Bondarenko // *Ekonomichnyi analiz : zb. nauk. prats*. – 2014. – Tom 15. – №1. – S.144-153.
5. Travel and Tourism Economic impact 2017 Ukraine [Electronic resource]. – Access : [https : //www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2017/ukraine2017.pdf](https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2017/ukraine2017.pdf)
UNWTO Tourism Highlights, 2016 Edition. [Electronic resource]. – Access : [http : //www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418145](http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418145)